

δὲν ἐξεύρω διὰ ποίου δργὴν Θεοῦ, νὰ τὴν καταποντίσωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀπὸ τὴν ὄποιαν μόλις ἥρχισε νὰ σηκώνῃ τὴν κεφαλὴν ἀπαιδευσίαιν;» Πρὸς περιστολὴν τοῦ ὅλεθρίου κακοῦ ἀπέτεινεν δὲ Κοραῆς πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς ἑξῆς φρονιμωτάτας προτάσεις· α) διὰ πατριαρχικῆς φιλοστόργου συμβουλῆς καὶ, ἐξν δεήση, δι' ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐλληνικῶν χειρογράφων δωρεὰ καὶ πώλησις πρὸς ἀλλοδαπούς· β') ὁ κύριος χειρογράφου τιγδὸς ἀγγέλλει τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τῇ Συνόδῳ, ἢτις ἡ ἀγοράζει ἡ δανείζεται αὐτὸν χάριν ἀπογραφῆς· γ') πατριαρχικὸς ἔξαρχος λόγιος καὶ τῶν καλῶν ἐραστῆς στέλλεται ὑπὸ τῆς Συνόδου εἰς τὰ ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον μοναστήρια ὅπις συγαθροίσῃ τὰ αὐτόνια χειρόγραφα· δ') Ιδρύεται μεσεῖον ἐλληνικὸν διατηρούμενον ἐκ τῆς συγεισφορᾶς ἐμπόρων ὄμογενῶν, καὶ ἀνὰ πᾶν ἔτος ὑπὸ τοῦ λογιωτάτου τῶν Ἀρχιερέων καὶ τριῶν ἐπιστατῶν ἑξεταζόμενον, ἵνα φανῇ, ἐν πάντα κείνται ἀσφαλῶς κατὰ γώρων, ἡ δι χεῖρες βέβηλοι ἐσύλησαν τὴν ιερὰν παρακαταθήκην.

Ἐν τῷ παρατελευταίῳ καὶ τελευταίῳ μέρει τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν, πραγματεύεται δὲ Κοραῆς καθόλου τίγι τρόπῳ προεχώρει ἡ παιδεία καὶ τίνα μέσα ἐπιταχύγουσιν ἡ βραδύνουσιν αὐτὴν· προσαρμόζων δὲ ἔπειτα τὴν καθόλου θεωρίαν ἐπὶ τὸ ἐλληνικὸν γένος, παραβάλλει τὴν τότε καὶ τὴν προτέραν κατάστασιν, καταδεικνύων, ὅτι τῆς παρελθούσης εὔτυχεστέρα εἶναι ἡ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ταύτης δὲ πάλιν εὔτυχεστέρα θά καταστῇ ἡ μέλλουσα, ἐν μὴ ἐλαττωθῇ δὲ ζῆλος μεθ' οὗ οἱ "Ελληνες διατρέχουσι τὸ στάδιον τῆς ἀναγεννήσεως. "Οσῳ ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους βαίνει ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ἐξαπλοῦται εἰς πλείονας, τοσούτῳ ὠφελιμώτεροι γίνονται οἱ παιδεύοντες αὐτό. Τὸ ἔθνος ὅμως, ἔνεκα τιὸν ζώντων καὶ παρόντων αὐτοῦ παιδευτῶν, οὐδὲν ἔχει δικαίωμα νὰ καταφρονῇ τῶν πρόσθεν, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἀσύγγνωστος ἀχαριστία πρὸς ἐκείνους, ὡν ἀνευ οὕτοι δὲν θὰ ἐγεννῶντο· «εἰ μὴ ἡν Χρύσιππος, οὐκ ἀν ἡν ἐγώ», ἔλεγε καὶ δὲ Καρνεάδης· ἐν δὲ πάλιν εὑρέθησαν ἐξ ἐκείνων τινὲς πολυμαθέστεροι, οὐδὲ τότε πρέπει νὰ λαμβάνῃ ἐντεῦθεν ἀφορμὴν νὰ ἐξευτελίζῃ τὴν παρὰ τῶν ζώντων ὡφέλειαν, διότι παρὰ τὴν ἀχαριστίαν θὰ ἦτο τοῦτο καὶ ἡλιθιότης μεγίστη. Οἱ χρόνοι διαδέχονται ἀλλήλοις, ἀλλεπάλληλοι δὲ καταβαίνουσιν εἰς τὸν ἄδην οἱ ζῶντες· τὸ ἔθνος ὅμως μένει καὶ νομίζεται πρόσωπον ἀθάνατον. "Οταν λοιπὸν κρίνῃ τὴν ποσότητα τῆς εἰς τὰ καλὰ προκοπῆς, κρίνει τὴν ίδιαν κατάστασιν· τῆς κρίσεως δὲ ταύτης τὸ δίκαιον μέτρον είναι οὐχι

τούτου ή ἔχείνου τοῦ ἀνθρώπου ἡ πολυμάθεια, ἀλλ' ἡ ἔξ αὐτῆς προέε-
γηθεῖσα εἰς τὸ ἀθάνατον ἔθνος ὠφέλεια. Ἐν Εὐρώπῃ οὐ μόνον πᾶσα
ἐπιστήμη ἔχει ἴδιον διδάσκαλον, ἀλλὰ πολλάκις ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη κα-
ταμερίζεται εἰς πολλὰ διάφορα τμήματα, ὡν ἔκαστον διδάσκεται ὑπὸ ἴδι-
αιτέρου καθηγητοῦ περιοριζομένου εἰς τούτου μόνου τὴν μελέτην, καὶ περ
οὐχὶ ἀπείρου ὄντος τῆς γνῶσεως τῶν ἀλλων. Ἐν τῇ τότε καταστάσει
τῆς Ἑλλάδος ἡ πολλῶν καὶ διαφόρων μαθημάτων παράδοσις ὑφ' ἐνὸς
μόνου διδασκάλου ήτο πρᾶγμα τῆς ἀνάγκης. Οἱ ταῦτα δὲ διδάσκοντες
τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ φαντάζεσθαι τέλειον τὸ ἴδιον ἔργον, ὥστε αὐτοὶ
πρῶτοι ἐπιθυμοῦσι τὴν εὔτυχην τοῦ χρόνου περίοδον ἔκεινην, ἐν τῇ ἡ
Ἑλλὰς κατὰ μήμησιν τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης θὰ ἔχῃ ἔκαστου μέ-
ρους ἐπιστήμης διδασκαλού ἴδιαίτερον. Ἡ περίοδος δὲν ἀπέχει μακρὰν
ἢ ὅρθιότερον εἰπεῖν ἡρξατο ἡδη. Πρὸ τριάκοντα εἰῶν πολλαχοῦ τῆς Ἑλ-
λάδος ἐδιδασκεν ὁ αὐτὸς διδασκαλος γραμματικὴν, ῥητορικὴν καὶ ἀρι-
στοτελικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐνομίζετο πολυμαθέστατος. Σήμερον τούλά-
χιστον (ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δηλαδὴ τοῦ Κοραῆ) ἔχωρισθη ἀπὸ τῆς φιλο-
σοφίας ἡ γραμματική· ἐπιλείπεται νῦν νὰ καταμερισθῇ καὶ ἡ φιλοσο-
φία εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη, λάβη δὲ ἔκαστον τούτων διδασκαλού
ἴδιαζοντα. Ταχέως δὲ τοῦτο θὰ κατορθωθῇ, δπόταν καὶ πόλεις καὶ πλού-
σιοι ἔλθωσιν εἰς συναίσθησιν τῆς ἀνάγκης νὰ πέμπωσιν ἴδιαις διπάναις
εἰς Εὐρώπην γέους ἀγαθοὺς ἵνα μανθάνωσιν ἀλλος ἀλλην ἐπιστήμην,
διερταν οἱ νέοι ἀνευ τοῦ ἀμελεῖν τῆς σειρᾶς δλητος τῆς φιλοσοφίας ἐπι-
μελῶνται ἔξαιρέτως ἐνὸς μέρους αὐτῆς, ὅπως ἀνελλιπῶς ἐκμάθωσιν καὶ
ἀνελλιπῶς παραδίδωσιν αὐτὸ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια. . . Τὸ νῦν ἔθνος
τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχει σοφώτερον τοῦ πρὸ τριάκονταετίας· οὗτος δὲ ὁ
πλειότερος σοφισμὸς θὰ ἡτο ἀδύνατος, ἀν οἱ νῦν λόγιοι τοῦ ἔθνους μὴ
ἥσαν παρὰ τοὺς πρὸ τριάκοντα χρόνων χρησιμώτεροι σοφοί. Τὸ
κατ' ἐμὲ, ἐπιλέγει δο Κοραῆς, καὶ ἡ ἐπιστήμη μου εἶναι πάνυ μικρὰ
(ἴσως καὶ παρ' ὅσον σπουδάζουσι νὰ σμικρύγωσιν αὐτὴν μικροτέρα) καὶ
ἡ ἔξ αὐτῆς εἰς τὸ γένος μου ὠφέλεια πάνυ δληγη. Ὡς δὲ θὰ ἡτο σε-
σαλευμένης κεφαλῆς φαντασία ἀν ἐπηγγελλόμην εὐεργέτης τῆς πατρί-
δος, οὕτω θὰ ἡ ὑπόκρισις ἡ παντελῆς ἀναισθησία ἀν ἔλεγον πάλιν
ὅτι ἀπέβην παντάπασιν ἀνωφελής εἰς αὐτήν. "Ἄν ἀλλοι μετὰ τῆς πλει-
στέρας αὐτῶν σοφίας ὠφέλησαν τὴν πατρίδα, πλειότερον, μήπως διὰ
τοῦτο ἡ μικρὰ ἐκ τῆς μικρᾶς μου γνῶσεως ὠφέλεια εἶναι περιττὴ εἰς
γένος, ὅπερ εἰσέτι δέν ηὐτύχησε τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταφρογῇ τῶν

μικρῶν; . . . Κάλλιστα γινώσκω καὶ ἐμαυτὸν ταλανίζω, ζτι δὲν δύναμαι νὰ ὀφελήσω τὴν πατρίδα μου πλειότερον· ἀλλ' αὐτὸν μὴ εἴμαι σοφώτερος, τοῦτο εἶναι οὐγὶ ἔκούσιος ἀμαρτία, ἀλλ' ἀτυχία ἀξιωτέρα συμπαθεῖας μᾶλλον ἢ συκοφαντικῆς καταδρομῆς. Μικρὸν εἶναι δὲν τι συγεισφέρω εἰς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀναγέννησιν· ἀλλ' ὅσον ἔχω, τοσοῦτον προσφέρω· δέχεται δὲ τοῦτο ἡ πατρὶς φιλανθρώπως διότι δὲν ὑπάρχει εἰσέτι ἐν αὐτῇ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν προσφερόντων μεγάλα.

Ἐπὶ τέλους ταλανίσας πᾶλιν ὁ Κοραῆς τὴν δυστροπίαν καὶ ἀπάθειαν πλουσίων τινῶν λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, παρέχει τὰς ἐσχάτας συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας περὶ γλώσσης καὶ περαίνει τὸν λόγον μετὰ τῆς αὐτῆς μετριοφροσύνης, ἐφ' ἥδιαπρέπουσιν διπασαι αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ. Περὶ μορφώσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἔγραφεν, ἐλέχθη, δτι δέοντα ποιήσωμεν ἀρχὴν ἐκ τῆς Ποιήσεως, δπόθεν ἥρξαντο πάντα τὰ ἔθνη νὰ προβαίνωσιν ἐν τῇ δδῷ τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τί λέγεις, δέον; ἐξ ἀνάγκης θὰ ἐβίαζεν ἡμᾶς ἡ φύσις αὐτὴ νὰ ποιήσωμεν ἐκεῖθεν ἀρχὴν, ἀν εύρισκόμεθα ἐν ᾧ καταστάσει εύρεθησαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, εύρισκονται δὲ γῦν ἔθνη ἀγρια πολλά. Ἀλλ' ἡμῖν συνέβη τὸ ἔναντίον· ἔχομεν δηλαδὴ Λογογράφους πλείονας τῶν Ποιητῶν, διότι δὲν μεταβαίνομεν ἐκ τῆς ἀγριότητος εἰς τὸν πολιτισμὸν, ώς οἱ παλαιοὶ τῶν προγόνων ἡμῶν πρόγονοι, οὐδὲ περικυκλούμεθα ὡς ἔκεινοι ὑπ' ἀλλῶν ἐθνῶν ἔξ ἴσου ἢ μᾶλλον ἀγρίων· ἀλλ' ἀγαλαμβάνομεν πολιτισμὸν, οὐ τινος τὰ ἔχνη δὲν ἀπωλέσαμεν παντάπασιν ἔνεκα τῆς ὁπωσοῦν φυλαχθείσης προγονικῆς γλώσσης, δυνάμεθα δὲ πᾶλιν νὰ ἀγεύρωμεν αὐτὰ ἀκόπως τῇ βιοηθείᾳ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν γειτόνων πεφωτισμένων ἐθνῶν. Τῆς Ἑλλάδος οἱ παλαιοὶ κάτοικοι ἐγένοντο αὐτοὶ πρῶτοι κτίσται καὶ δημιουργοὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, ἀγευ ἔξωτερης βιοηθείας ἀρχαιοτέρας ἢ συγχρόνου· εἰκότως λοιπὸν ἐδέησε νὰ ποιήσωσιν ἀρχὴν ἐκ τῆς Ποιήσεως ώς πρῶτου δργάνου καὶ μέσου τῆς τελειώσεως τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἡ γῦν κατάστασις ἡμῶν; εἶναι ἔργον μιμήσεως καὶ ἀληθινῆς μετακενώσεως· ἐπειδὴ δὲ πηγαὶ ταύτης εἶναι ἡ τινὴ προγόνων γλῶσσα, πλουσία ποιητῶν καὶ λογογράφων, καὶ αἱ γλῶσσαι τῶν γῦν πεφωτισμένων ἐθνῶν, ώσαύτως πλούσιαι ποιήσεως καὶ λογογραφίας, μετακενοῦμεν συγχρόνως ἀμφοτέρας μὲν, λογογραφίαν δὲ πλειότερον ἢ ποίησιν, ώς δεικνύει ἡ πεῖρα. Τίνος ἔνεκεν; διότι ἡ μὲν ποιητικὴ τοῦ χρόνου περίοδος εἶναι ἡ νηπιώδης τῶν ἐθνῶν ἡλικία, ἐν ᾧ ἐμβασιλεύει ἡ φαντασία μᾶλλον ἢ δ λογισμός· ἡ δὲ λογογραφία, ώς δηλοῦ καὶ τὸ ὄγκος, εἶναι

ἀληθῶς ἢ τοῦ λογικοῦ ἥλικα. Ὡς δὲ ἔκείνη ἐπλασε (τοῦτο σημαίνουσιν ἡ Ποίησις καὶ ὁ Ποιητὴς) τοὺς μύθους, οὗτως ἡ Λογογραφία ἐγένυησε τὴν ἴστορίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, μεταβαλοῦσα καὶ τὴν ποίησιν εἰς τὸ δραματικὸν, ἵτοι εἰς τὸ λογικότερον, διότι ἡ μὲν τραγῳδία δὲν εἶναι ἔτι ποίησις ἀπλῆ, ἀλλὰ λογικὴ στιχηρὰ παράστασις μυθικῆς τινος ἡ ἴστορικῆς πρᾶξεως, ἡ δὲ κωμῳδία καθιστᾷ γελοῖας τὰς ἔτι νηπιώδεις πρᾶξεις τῶν συγχρόνων. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου οὔτε Θουκυδίδης, οὔτε Πλάτων, οὔτε Ἀριστοτέλης ἥτο δυγατὸν νὰ γεννηθῇ· σύγχρονοι τούτοις ἦσαν οἱ τῆς Ἑλλάδος τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ ποιηταί. Τοιαύτη γῦν ἡ τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης χρονικὴ περίοδος, ἐξ ἣς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος λαμβάνει τὴν παιδείαν αὐτοῦ. Καὶ ἐνταῦθα λήγουσιν οἱ περὶ ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης Αὐτοσχέδιοι τοῦ Κοραῆ Στοχασμοὶ καὶ ἀρκεῖται τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, βαρεῖαν καὶ ταύτην εἰς τὴν ὑπὸ γεροντικῶν νόσων βασανιζομένην ἥλικαν του, ἀλλ᾽ ὅμως ἀναγκαῖαν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν τούλαχιστον νὰ μὴ καταλίπῃ αὐτὴν ἡ μετὰ τῆς ζωῆς. «Χάριν δ' ἔχω τῷ γήρᾳ ταύτην μόνην, δτὶ προήγαγεν εἰς τοῦτο μου τὸν βίον, ὡςθ' ἂ διενοούμην καὶ γράφειν ἐπεχείρουν, τούτων ἥδη τὰ μὲν γῦν γιγνόμενα ἐφορῶ, τὰ δ' ἐλπίζω γενήσεσθαι».

Ο Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης περιέχει Κλαυδίου Αἰγιανοῦ τὴν Ποικίλην ἴστορίαν, Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ καὶ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὰ σωζόμενα. Περὶ τῶν τριῶν τούτων συγγραφέων, ὃν δὲ μὲν ἀνάγεται εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὁ ἔτερος εἶναι ἀληθῆς κλασικὸς, ὁ δὲ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς φαίνεται ἀξέος νὰ συγκαταριθμῇ ἥτοι εἰς τοὺς κλασικοὺς, διαλαμβάνει ὁ Κοραῆς διὰ βιαχέων καὶ μετὰ κριτικῆς ἀκριβείας. Ο Πραινεστίνος Αἴλιανὸς ἐσοφίστευσεν ἐν Ρώμῃ εύδοκίμως, καὶ ἥτο ἐκ τῶν ῥωμαϊων ἔκείνων ἑλληνιστῶν, οἵτινες ἔγραψαν τὴν ἑλληνικὴν μετὰ γλαφυρίας καὶ καλλιεπείας, ἐφ' ὧν καὶ ἐπωνομάσθη μελίγλωσσος· φίλος τοῦ ἀττικισμοῦ δοκίλιος λέγεται δτὶ «ἡτείκιζεν ὡςπερ οἱ ἐν μεσογαίᾳ Ἀθηναῖοι» ἀλλὰ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἡρανισμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἑλλήνων συγγραφέων, γέμουσιν ἀκυρολογιῶν καὶ ἀντιπτώσεων, αἵτινες ἐμφαίνουσιν δτὶ ὁ ἐκ Πραινέστου σοφιστὴς ἥτο μὲν τρίβων ἑλληνιστὴς ἀλλ' εὐχή καὶ κατὰ πάντα εἰδήμων τῆς ἀττικῆς διαλέκτου. Κατὰ τὸν Κοραῆν «ὁ Αἴλιανὸς ἤκμασε τῷ 225 ἀπὸ Χριστοῦ καὶ ἐχρημάτισεν (ώς λέγουσι) μαθητὴς τοῦ Παυσανίου, τοῦ δποίου ἔχομεν τὴν πολυμαθεστάτην περιήγησιν τῆς

‘Ελλάδος». Άλλα βεβαίως διαλέγω πρότερον, πιθανώτερον δὲ διὰ τοῦτο περὶ τοὺς χρόνους εἰς οὓς τίθησιν δικαῖος τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ· ἐγένετο δὲ μαθητὴς οὐχὶ τοῦ περιηγητοῦ Παυσανίου, ἀλλ’ ἑτέρου Παυσανίου, ἐκ Καισαρείας, σοφιστεύσαντος ἐν Ἀθήναις καὶ εἶτα ἐν Ρώμῃ. Ἐκ τῶν σωζομένων τοῦ Αἰλιανοῦ πονηράτων γνήσια ὄμολογουμένως εἶναι ἡ Ποικίλη Ἰστορία, ἀπάνθισμα ποικίλων, χαριέντων καὶ ἐν πολλοῖς διδακτικῶν διηγημάτων, καὶ τὸ περὶ Ζώων Ἰδιότητος. Κατὰ τὰς ἐρεύνας τῶν γεωτέρων κριτικῶν, ἡ «Ποικίλη Ἰστορία» εἶναι ἐπιτομὴ μακροτέρου συγγράμματος, ἡρανισμένου ἐκ τῶν ἴστοριῶν τοῦ Κτησίου, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Θεοπόμπου καὶ τοῦ Τιμαίου, κατὰ δεύτερον δὲ λόγου ἐκ τῆς παντοδαπῆς ἴστορίας τοῦ Φαβωρίνου. «Τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ Ποικίλη Ἰστορία (λέγει· καὶ ὁ Κοραῆς) εἶναι συγαθροισμένη ἥπερ ἀλλούς διαφόρους σωζομένους συγγραφεῖς· περιέχει ὅμως καὶ πολλὰ, τῶν ὄποιων αἱ πηγαὶ ἡφανίσθησαν ἥπερ τὸν χρόνον καὶ τοῦτο κάμνει τοῦ Αἰλιανοῦ τὴν ἴστορίαν ἀναγκαῖαν. Οσα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς ἀλλούς τὰ διηγεῖται μὲ τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις· καὶ τότε ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου, καλὸς ἢ κακὸς, εἶναι τῶν συγγραφέων, ἀπὸ τοὺς ὄποιους τὰ μετέγραψε. Πολλάκις ὅμως καὶ τὰ μετασχηματίζει εἰς τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ φράσιν· καὶ τότε γέμουσι τα διηγήματα ἀπὸ ἀντιπετώσεις, πλεόνασμούς, μορίων ἀκριτού ἐπισώρευσιν, ἀττικισμῶν κατάγρησιν, περιόδους μακρὰς, ἐμπεριδεμένας καὶ ἀνανταποδότους, καὶ ὅλα ἔκεινα τὰ σοφίσματα, τὰ δόποια ὅσοι δὲν ἔμαθον παρὰ τὴν Γραμματικὴν στοχάζονται ὡς κομψέις, ὅσοι μετὰ τῆς Γραμματικῆς συνέζευξαν τὴν Λογικήν, ἀποστρέφονται ὡς φλυαρίας». Πολλῷ πληρέστερον καὶ σπουδαιότερον ὄμολογεῖται τὸ περὶ Ζώων Ἰδιότητος, ἐν ᾧ ὁ Αἰλιανὸς περιγράφει ἐπιχαρίτως καὶ σαφῶς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἴδιότητας τῶν ζώων ἐν γένει. Τὰ 14 βιβλία ἐξ ᾧ ἀπαρτίζεται τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι ἀνάγνωσμα περίεργον καὶ ψυχαγωγικόν· ἡ ἀγριότης τῶν λύκων, ἡ κακοήθεια τῶν πιθήκων, ἡ εὔπειθεια τῶν προβάτων, ἡ ἀκολασία τῶν τράγων, τῶν γεβρῶν ἡ ἀτολμία, τὸ θυμόσιον τοῦ ἐλέφαντος, τοῦ πελαργοῦ τὸ φιλόστοργον, τὸ ἐθελουργὸν τῶν μυρμήκων, τοῦ ἵππου τὸ γαύρον, τὸ βάσκανον τῆς φώκης, τὸ λιγυρὸν καὶ εὔστομον τῆς ἀηδόνος, πάντα τὰ κακὰ καὶ κακὰ ἴδιωματα τῶν χερσαίων, θαλασσίων καὶ πτερωτῶν ζῴων περιγράφονται καὶ ἔρμηνεύονται κομψῶς ἄμα καὶ ἀφελῶς. «Ἐνισι τῶν κριτικῶν τῆς παρελθούσης καὶ τῆς καθήματος ἔχατοντα ετηρίδος ἀνέρριψαν τὴν ὑπόθεσιν διὰ διαγραφεύσεως τῆς «Ποικίλης Ἰστορίας», δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ τοῦ περὶ

Ζώων Ιδιότητος. 'Ο κλεινότατος φιλόλογος 'Ιακώψιος, δικαστής το 1832 έχοντας το περὶ Ζώων τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ διατριβὴν de Aeliani varia historia (1856) είπε δὲ καὶ ἐν τῷ προοιμίῳ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ σωζόμενων τοῦ Αἰλιανοῦ (ἐν Παρισίοις τῷ 1858) ἀναφέρονται ώς αὐτοὶ πρῶτοι ἀποδεῖξαντες τὴν ταύτην τοῦ γράψαντος ἀμφότερα τὰ πονήματα. 'Αλλὰ πρὸ τοῦ Ιακώψιου καὶ τοῦ 'Ερχέρου, ἔγραψε τῷ 1805 δικαῖος. «Ἀπορίας ἀξιον εἶναι ὅτι καὶ ἡ πόρησαν τινὲς ἂν ἦναι τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως τὸ «περὶ ζῷων Ιδιότητος». Ίκανὸν εἶναι ν' ἀναγνώσῃ τις καθεξῆς τὴν «Ποικίλην Ἰστορίαν» καὶ τὸ «περὶ ζῷων Ιδιότητος» διὰ γὰρ πληροφορηθῆναι ὅτι εἶναι δικαῖος τοῦ λόγου χαρακτήρ, αἱ αὐταὶ δόξαι καὶ χρίσεις περὶ τῶν πραγμάτων, τὰ αὐτὰ ἥθη, εἰς ἓνα λόγον ὁ αὐτὸς ἀνθρωπὸς καὶ συγγραφεὺς». 'Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὰ τοῦ Αἰλιανοῦ ἔξεδόθησαν κριτικῶς ἐπεξειργασμένα ὑπὸ τοῦ 'Ερχέρου δις, τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τῷ 1858, τὸ δεύτερον ἐν Λειψίᾳ τῷ 1864 – 1866. Ἡ δὲ «Ποικίλη Ἰστορία» ἔξεδόθη τὸ τρίτον ἐν ἔτει 1870. 'Ο 'Ερχέρος, ἀντιβαλὼν ἐπιμελῶς τοὺς σωζόμενους κώδικας διώρυωσε πολλαχοῦ τὸ κείμενον καὶ συνεπλήρωσε τὰ ἀποσπασμάτια. ἡσπάσατο δὲ οὐκ. δλίγας διορθώσεις καὶ εἰκασίας τοῦ Κοραῆ ὣν ἐνίας ἀναφέρει ἐν τοῖς προλεγομένοις καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσι. Τὴν «Ποικίλην Ἰστορίαν» τοῦ Αἰλιανοῦ ἔξεδωκε τῷ 1811 ἐν Γοτίγγη καὶ δικαῖος καθηγητὴς Λυνεράννιος, ad optimarum editionum imprimis Grouovianae et Corayanae, βραδύτερον δὲ (τῷ 1827) δικαῖος κριτικὸς Δασιέ ἔξεδωκε τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων, κατὰ τὴν διόρθωσιν καὶ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Κοραῆ. 'Ἐκ τῶν κριτικῶν ἐπιστάσεων εἰς τὴν «Ποικίλην Ἰστορίαν» τοῦ Αἰλιανοῦ ἀξιομνημόνευτοι εἶναι αἱ τοῦ Ιακώψιου (1809) καὶ τοῦ Νάουκ (1868–1877) καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐμβριθὴς πραγματεία τοῦ 'Ροῦδολφ (1884) ἐν ᾧ διὰ μακρῶν καὶ κριτικώτατα ἐρευνῶνται αἱ πηγαὶ, ὅθεν ἡντλησεν δικαῖος σοφιστὴς τὰ πλεῖστα τῶν ὑπὸ αὐτοῦ ιστορουμένων.

Τὰ τεσσαρακαΐδεκα βιβλία τῆς Ποικίλης τοῦ Αἰλιανοῦ 'Ιστορίας καταλαμβάνουσι διακοσίας τοῦ Πρωθρόμου σελίδας, ἔξαιρουμένων, νοεῖται οἶκοθεν, τῶν σημειώσεων. Τὰ δὲ κατόπιν παρατεθειμένα τεμάχια ἐκ τῶν 'Ηρακλείδου περὶ Πολιτειῶν περιλαμβάνουσι μόνον 14 σελίδας. Ισχνοτάτη ὄντως συγκομιδὴ ἐκ τῶν σωζόμενων ἐπισημωτάτου φιλοσόφου καὶ κλασικοῦ συγγραφέως, παραβαλλομένη πρὸς τὴν πληρισμούην τῶν ἐν τῇ «Ποικίλῃ Ἰστορίᾳ» ἀγενδότων! 'Ο 'Ηρακλείδης οὗτος, ἔλαχων τὸν

γένος ἐκ τῆς Ἡρακλείας τῆς ἐν Πόντῳ, ὑπῆρξε τοῦ Πλάτωνος ζηλωτὴς ἐπὶ τοσοῦτον ὅστε, κατὰ τὸν Σουΐδαν «ἐκδημήσαντος Πλάτωνος εἰς Σικελίαν, προεστάναι τῆς σχολῆς κατελείφθη ὑπ' αὐτοῦ». Διήκουσε δὲ ὁ Ἡρακλείδης καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃ δὲ Κικέρων ἀποκαλεῖ αὐτὸν «ἀνδρα ἐν τοῖς μᾶλιστα σοφόν». ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐπὶ τέλους ὃ ἐξ Ἡρακλείας φιλόσοφος, ἐκμανεῖς ὑπὸ ἀγρίου ἀθανασίας ἔρωτος, ἀπέθανε θάνατον γόρητος, καὶ πρὶν δὲ ἀποθάνῃ, διὰ τὴν ὑπερβολικὴν αὐτοῦ ἡδυπάθειαν καὶ μαλακίαν, παρωνομάσθη ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν Πομπικός. Ἡτο δπωεδήποτε ἐπίσημος φιλόσοφος καὶ συνέταξε κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον, καὶ λλιστά τα καὶ ἀριστα συγγράμματα ἐν οἷς τοῦ λόγου τὸ ὕψος ἦτο συγκεκριμένον ἀνθηρῷ φράσει. Ὁ πολυτίστωρ Ἡρακλείδης ἔγραψε περὶ φύσεως, περὶ τῶν οὐρανῶν, περὶ τῶν ἐν ἄδου, περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, περὶ σωφροσύνης, περὶ νόμων καὶ παντοίων ἀλλων, ἀτιγα μνημονεύει ὁ Διογένης. δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι διέλαβε καὶ περὶ «Πολιτειῶν», κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατὰ τὸν Κοραῆν, τὰ σωζόμενα τεμάχια εἶναι ἀπλῶς σποραδικὰ λείψανα ἢ ἐπιτομὴ τοῦ ἀπολωλότος μεγάλου συγγράμματος τοῦ Ἡρακλείδου. Βραδύτερον δὲ ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς τὰ Πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Κοραῆς μεταγνοὺς, ἀπεφήνατο ὅτι ὅλον τὸ σύγγραμμα ἢ μέρος αὐτοῦ ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡρανισμένον ἐκ τῶν Πολιτειῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡδη δὲ τὸν Κοραῆ τὰ ἀποσπασμάτια τοῦ Ἡρακλείδου τῷ 1804 ἐκδοὺς γερμανὸς καθηγητὴς Κοέλερος ἐνόμισεν ὅτι ταῦτα ἦσαν διαφόρου ἀρχῆς. Μετὰ τὸν Κοραῆν, δὲ πιφανῆς ἀρχαιολόγος Οὐέλκερος (Kleine Schriften τόμ. α' σελ. 451—461) ἔξετάζων τὰς διαφόρους τῶν κριτικῶν γγώμας, ἀσπάζεται μὲν ὡς καθόλου ὀρθὴν τοῦ Κοέλερου τὴν δόξαν, καθ' ἥν δὲ τακτος καὶ ἀσυνάρτητος τῶν λειψάνων ἡρανισμὸς εἶναι ἐναργῆς ἀπόδειξις ὅτι δὲν ἐγένετο ἐξ ἑνὸς μόνου καὶ αὐτοτελοῦς πονήματος. ἀλλὰ δὲν ἀποδέχεται ἐπ' ἵσης ὅτι δὲ Ἡρακλείδης ἔγραψε περὶ πολιτειῶν. Φύρωνε δὲ δ Οὐέλκερος ὅτι ἡ ἐράνισις ἀπετελέσθη ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων βυζαντινῶν χρόνων ἐκ σωζομένων λειψάνων ἀρχαίων ἐξηφανισμένων βιβλίων. οὕτω καὶ δ Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης, ἀρχομένης τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος, ἐσταχυσιλόγησεν ὑπομνηματισμοὺς καὶ σημειώσεις γνωμικὰς ἐξ ἐβδομήκοντα καὶ περιπλέον ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων. Ἡ συλλογὴ τῶν προμνημονευθέντων λειψάνων ἐγένετο, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Οὐέλκερου, ἐπὶ τῆς ἐνάτης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ τῆς πραγματείας δὲν

είναι γνησία, πιθανὸν δὲ ὅτι ἐπενοήθη κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀριστοτελικῶν Πολιτειῶν. α' Η ἐμὴ εἰκασία (ἐπιλέγει ὁ Οὐέλκερος) οὐδὲν ἔχει τὸ καὶ γὸν, διότι τὰ αὐτὰ πρὸ ἐμοῦ εἰσηγήσατο καὶ ὁ Κοραῆς, διτις ὅμως δὲν ἐνέμεινεν εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ· διότι ἐν τοῖς Πολιτικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξαγγέλλει παράδοξον δλῶς θεωρίαν, λέγων «ἀπὸ τὰς αὐτὰς (τὰς τοῦ Ἀριστοτέλους) Πολιτείας πιθανὸν ὅτι ηρανίσθη τὸ σύγγραμμα ἢ μᾶλλον μέρος συγγράμματος τοῦ Ἡρακλείδου περὶ πολιτειῶν (42 τὸν ἀριθμὸν) καὶ αὐτὴ τοῦ Δαμασκηνοῦ Νικολάου ἡ παράδοξων ἐθῶν συναγωγὴ». Τοιούτῳ τρόπῳ, αἱ δύο τοῦ Κοραῆ γνῶμαι ἐγένοντο δρμητήριον τῷ διαφόρῳ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κριτικῶν περὶ τοῦ Ἡρακλείδου ζητήσεων. Καὶ τὴν μὲν πρώτην γνώμην ἐνέκρινεν ὁ Οὐέλκερος, τὴν δευτέραν δὲ ὁ Γράσοφ τῷ 1829 καὶ ὁ ἐν Γοτίγγη περπιστος καθηγητὴς Σναΐδεβιν, δ τῷ 1847 ἐκδοὺς τὰ Ἡρακλείδου περὶ Πολιτειῶν μετὰ σοφῶν προλεγομένων καὶ σημειώσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀκριβοῦς ἔνδεικα ἀντιγράφων παραθέσεως. Όμολογεῖ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Σναΐδεβιν ὅτι ὁ Κοραῆς, ὡς ἐμπειρος Ἑλληνιστὴς, διώρθωσεν οὐκ δλίγα πταίσματα τῷ πρόσθεν ἐκδοτῷ, αἱ δὲ διορθώσεις τοῦ Κοραῆ προσεπεκυρώθησαν λαμπρῶς διὰ τῶν ἀντιγράφων, ὡν αὐτὸς ὁ Σναΐδεβιν ἐπεχείρησεν βαστερον τὴν ἀντιβολὴν. "Αλλως δὲ «ἡ ἔκδοσις τοῦ Κοραῆ εἶναι (παρατηρεῖ ὁ γερμανὸς κριτικὸς) μεστὴ ἀξιολόγιων σημειώσεων» ὡν οὐκ δλίγας μεταγράφει ὁ Σναΐδεβιν, ἐπαινῶν τὴν γλαφυρὰν τοῦ Κοραῆ βραχυλογίαν (*elegantem brevitatem*). Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Σναΐδεβιν τὰ σωζόμενα ἀποσπασμάτια τοῦ Ἡρακλείδου ἐλέγχονται νόθια μᾶλλον ἢ γνήσια, πιθανὸν δὲ ὅτι εἶναι ἐράνισμα ἐκ τῶν «Πολιτειῶν» τοῦ Ἀριστοτέλους (ὡς ὑπώπτευσεν ὁ Κοραῆς) γενόμενον ὑπὸ ἑτέρου (γεωτέρου) Ἡρακλείδου, τοῦ ἐπονομαζομένου Λέμβου. Τὰ λείψανα ταῦτα ἐξεδόθησαν ἐπειτα ὑπὸ τοῦ Μυλλέρου ἐν τοῖς Ἀποσπάσμασι τῶν 'Ἐλνήνων 'Ιστορικῶν (τόμ. 2 σελ. 197—207). περὶ τοῦ Ἡρακλείδου δὲ ἐν γένει σπουδαίας συγέταξαν διατριβὰς ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις οἱ καθηγηταὶ Ούγγερ, Σχράδερ καὶ Κόν.

'Ο τρίτος τῶν συγγραφέων, ὡν τεμάχια κατεχωρίσθησαν εἰς τὸν Πρόδρομον τῆς 'Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, εἶναι ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Νικόλαος, ἀκμάσας περὶ τοὺς χρόνους Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος. 'Ο Δαμασκηνὸς οὗτος Νικόλαος δὲν ἦτο εὐχαταρρόνητος συγγραφεὺς, ἀναφέρεται δὲ μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων ὡς εὐσυγείδητος καὶ φιλαλήθης ιστορικὸς καὶ περιπατητικὸς φιλόσοφος, καὶ δὴ καὶ δοκιμώτατος ποιητὴς τραγῳδίῶν καὶ

κωμῳδιῶν, πλὴν εἰ μὴ ὁ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ μνημονευόμενος Νικόλαος (ὅτι δῆθεν ἐποίησε τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας) ἐγράφη κατὰ λόγος ἀντὶ τοῦ Νικόλιαχος. Κατὰ τὸν Ἀθηναίον, ὁ Νικόλαος ἔγραψε 144 βιβλία ἴστοιῶν ἢ καθολικῆς ἴστορίας, κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν, οὐχὶ 144 ἀλλὰ 80 μόνον· κατ' ἄλλους ὁ Νικόλαος ἐπέγραψε τὴν ἴστορίαν του Ἀρχαιολογίαν, παρέλαβε δὲ ἀρρήτως πολλὰ ἐκ τῶν πρόσθεν ἀρχαιολογησάντων καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως, τοῦ Ξάνθου καὶ τοῦ Κτησίου. 'Ο ἔγχριτος φιλόλογος Λουδοβίκος Διγδόρφιος ἐν τῇ περὶ τοῦ Νικολάου μακρῷ διατριβῇ του (1869) ἐπάγεται μάρτυρα τὸν δρόῳς κρινούτα Κοραῆ (δι πολλαχοῦ ἐπαιγεῖ) πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ προσαφθεῖσα τῷ Νικολάῳ λογοκλοπία εἶναι πάντῃ ἀπίθανος. 'Ο ἐκ Δαμασκοῦ σοφὸς ἀπέλαυς τῆς εὐνοίας τοῦ Ἡρώδου, βασιλέως τῶν Ιουδαίων, παρὰ τούτου δὲ συνεστάθη καὶ πρὸς Αὔγουστον τὸν Καίσαρα. «'Ο γοῦν βασιλεὺς ἀγαπήσας διαφερόντως τὸν περιπατητικὸν φιλόσοφον Νικόλαον, γλυκὺν δύντα τῷ ἥθει, ρχδιψὸν δὲ τῷ μῆκει τοῦ σώματος, διάπλεων δὲ τὸ πρόσωπον ἐπιφοινίσσοντος ἐρυθῆματος, τὰς μεγίστας καὶ καλλίστας τῶν φοινικοβαλάνων Νικολάους ὠνόμασε». Πλὴν τῆς καθολικῆς ἴστορίας ὁ Νικόλαος συγέταξε κομψὸν πονημάτιον περὶ τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Κοραῆ ὑπῆρχε καλοβόν, καὶ ἄλλα τινὰ, μάλιστα δὲ παραδέξων ἐθῶν συναγωγὴν, ἃς λείψανα εὑρηνται ἀποτεθησαυρισμένα περὶ τῷ Στοβαίῳ. Σήμερον «τοῦ Νικολάου τὰ σωζόμενα» εἶναι οὐκ ὀλίγοι ἐπηυξημένα διὰ πολλῶν νέων ἀποσπασμάτων, ἀτινα εὑρέθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοραῆ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἐσκοριάλ. ίδίως τὸ περὶ Καίσαρος ἀγωγῆς συνταγμάτιον συγεπληρώθη ἐν τοῖς τέως χάσμασιν αὐτοῦ. Τὰ λείψανα τοῦ Νικολάου διωρθώθησαν καὶ συγεπληρώθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ Φεδέρου, Μυλλέρου καὶ Πικκόλου, ὕστερον δὲ ὑπὸ Διδορφίου ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν ἐλασσόνων 'Ελλήνων 'Ιστοριῶν (1870). 'Ο Μύλλερος (ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς προμνημονευθείσης συλλογῆς) ἐπιδοκιμάζει πλείστας δύσας τοῦ Κοραῆ διορθώσεις, τινὰς τούτων προαιρούμενος ἀντὶ τῶν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις (πρβλ. σελ. 427, 428, 429, 430, 431 καὶ 432). Μετὰ τούτους δὲ καὶ ἄλλοι πολλοί διέλαβον περὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Νικολάου, ἐν οἷς οἱ καθηγηταὶ Βύχελερ, Βύργερ, Μεϊνέκιος, Τρίβερ, Δελς κ.λ. 'Ολίγον πρὸ τοῦ Κοραῆ, ἐξέδωκε τὰ λείψανα τοῦ Νικολάου τῷ 1804 ἐν Λειψίᾳ ὁ ἑλβετὸς θεολόγος καὶ φιλόλογος Ιωάννης Όρέλλιος, μετὰ πολλῶν σημειώσεων ιδίων καὶ ᾗν προγενεστέρων ἐκδοτῶν. 'Ο μὲν Κοραῆς ἐξαίρει τὴν φιλολογικὴν

τοῦ Ὁρελλίου ἀχρίβειαν, οὗτος δὲ πάλιν οὐδαμῶς ὅχνησε νὰ κηρύξῃ
ὅτι διὰ τοῦ Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἐπεσκοτίσθη ἢ κατὰ
τὸ 1804 γενομένη, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ὁρελλίου ἔκδοσις τῶν λειψάνων τοῦ
ἐκ Δαμασκοῦ Νικολάου. Ἡ ἀρχαία παροιμία «καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ
κοτέει» δὲν ἀρμόζει εἰς ἄνδρας καλοὺς κάγαθοὺς, τὸ ἀφίλαυτον δὲ καὶ
ἀφιλόκεμπον τοῦ Ὁρελλίου διετραγώθη δι' οὗ ἐξέδωκε τῷ 1811 Πα-
ραρτὴ ματος, ἐνθα δ ασφὸς Ἐλβετὸς παρέθετο τὰ πλείστας τῶν
τοῦ Κοραῆ διορθώσεων καὶ σημειώσεων. *Supplementum editionis Lip-
siensis Nicolai Damasceni, continens emendationes Diamantis Coray,
Creutzeri, Schweighaeuseri, Bremii etc.* — ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν φέρει
τὸ «παράρτημα» εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ὁρελλίου, ὃστις ἐν τῇ ἔκτῃ τῆς
εἰσαγωγῆς σέλιδι τάδε γράφει περὶ τοῦ Κοραῆ. «Πολλῷ δὲ μᾶλλον,
σιγηλοῦ τινος αἰσθήματος αἰδοῦς καὶ ἀηδίας πρὸς ἡμιτελῆ ἐργασίαν ἐγέ-
πλησέ μου τὴν ψυχὴν γέα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἀναγραφὴ, πονη-
θεῖσα ὑπὸ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ιατροῦ ἐκ Σμύρνης καὶ ἐξόχου σεμνώ-
ματος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἥτις, σοφωτάτοις σχολίοις Ἑλληνικοῖς
διαλευκανθεῖσα, ἐπισυνήφθη εἰς τὸ τέλος τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀπακριβω-
θείσης ἐκδόσεως τοῦ Αἰλιαγοῦ καὶ εἰς φῶς προελθούσης ἐν Παρισίοις τῷ
1805. Ταύτην ἐξετάσας, σφόδρα ἐμαυτῷ δυσχεραίνων, οὐδὲν μᾶλλον
ἐπόθουν ἦ οὐαὶ μοι προσενεχθῆ ποτε εὔκαιρία τοῦ «ἀναμάχεσθαι τὴν ἥτ-
ταν» (οὐαὶ κατὰ τὸν αὐτὸν Νικόλαον εἶπω) τουτέστιν ἦ διὰ νέας καὶ
ἀκριβεστέρας ἐκδόσεως τοῦ Νικολάου ἦ τοὐλάχιστον διὰ τινος παραρτῆ-
ματος διορθώσω καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταλλάξω τὰ λάθη ἐκεῖνα, εἰς δὲ
ἡσθανόμην περιπεσών εἴτε ἀγνοίας εἴτε σπουδῆς ἔνεκεν. (*Multo magis
autem tacito quodam pudoris sensu et laboris imperfectissimo taedio
animum implevit nova ejusdem scriptoris recensio facta a Diamante
Coray, Medico Smyrnensi et literarum Graecarum in Francogallia
eximio decore, quae scholiis graecis doctissimis illustrata ad calcem
addita est editioni Aeliani egregie ab eodem curatae, quae prodiit
Parisiis 1805. Qua inspecta mihi ipsi maxime displicenti nihil magis
in votis erat, quam ut aliquando mihi obtingeret occasio τοῦ ἀνα-
βάλλεσθαι τὴν ἥτταν (ut ipsius Nicolai verbi utar) hoc est vel nova et
accuratiore editione Nicolai, vel saltem appendice aliqua corrigendi
ea et in melius mutandi, in quibus aut ignoratione aut festinatione
lapsum me fuisse intelligebam).* Ἄλλὰ καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσιν δὲ
Ὀρέλλιος παντούς προχέει τῷ Κοραῆ ἐπαίνους, ἀποκαλῶν αὐτὸν *post*

Valesium (1634) praecipuum Nicolai sospitatorem, ἦτοι μετὰ τὸν Οὐαλέσιον, ἐν τοῖς μάλιστα τοῦ Νικολάου σωτῆρα· πολλαγόῦ δὲ μετὰ θαυμασμοῦ ἀναφέρει τὰς διορθώσεις τοῦ ἔλληνος κριτικοῦ, «legendum cum Corayo» »rectissime Coray» «palmaria est emendatio doctissimi Coray» «Coray egregie correxit» κτλ.

Αἱ σημειώσεις τοῦ Κοραῆ εἰς τὴν «Ποικίλην Ἰστορίαν» τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ εἰς τὰ λείψαντα τοῦ Ἡρακλείδου καὶ τοῦ Νικολάου εἶναι ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κριτικαὶ καὶ ἐξηγητικαὶ, οὐκ ὀλίγαι δὲ ἀναφέρονται εἰς τὴν παράθεσιν τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νῦν γλώσσης· ἐνίστε ὅμως ὁ Κοραῆς ἐλέγχει μετὰ παράθησίας πᾶν ὃ, τι εύροις εἰς ἀπόδον πρὸς τὴν λεκτικὴν ἀκριβορρήμασσύνην καὶ τὴν πραγματικὴν τῶν νοημάτων δρούστητα. Διηγεῖται ὁ Λίλιανὸς ὅτι «Ζαλεύκου τοῦ Λοκροῦ πολλοὶ μέν εἰσι καὶ ἄλλοι νόμοι καλλιστα καὶ εἰς δέον κείμενοι, καὶ οὗτος οὐχ ἥκιεται· εἴ τις Λοκρῶν τῶν Ἐπικεφυρίων νοσῶν ἔπιεν οἶνον ἀκρατον, μὴ προστάξαντος τοῦ θεραπεύσαντος, εἰ καὶ περιεσώθη, θάνατος ἡ ζημία ἣν αὐτῷ, ὅτι μὴ προσταχθὲν αὐτῷ ὅδε ἔπιεν». Ὁ φιλάνθρωπος Κοραῆς δικαίως κατέξανταται κατὰ τῆς φρικώδους ταύτης καὶ πρὸς τὴν ἀσινὴ τοῦ ἀρρώστου παρακοὴν δλως ἀσυμμέτρου ποιεῖται. «Κάκιστα μὲν οὖν, οὐ βέλτιστε Λίλιανέ· ἀμαρτάνει μὲν γάρ ὁ νοσῶν, μὴ πειθόμενος τῷ θεραπεύοντι· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο θανάτῳ τιμωρητέος». Ἀλλαχοῦ ὁ Λίλιανὸς ἴστορεῖ ὅτι «ήνεκα τῆς οχλάσσης ἤρξαν Μυτιληναῖοι, τοῖς ἀφισταμένοις τῶν συμμάχων τιμωρίαν ἐκείνην ἐπήρτησαν, γράμματα μὴ μανθάνειν τοὺς παιδας αὐτῶν, μηδὲ μουσικὴν διδάσκεσθαι· πασῶν κολάσεων ἡγησάμενοι βαρυτάτην εἶναι ταύτην, ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ καταβιώσαι». Ὁ Κοραῆς, διτις ἡγεῖτο τὴν παιδείαν πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ κορυφαιότατον, προσεπάγεται τούτοις. «Σημειούσθων ἀκριβῶς οἱ νέοι τὸ βιωφελέστατον τοῦτο παράδειγμα, καὶ τοὺς παιδείας αὐτοὺς ἀπειργοντας οὐδὲν ἥττον ἢ τοὺς αἰκιζομένους καὶ μαστιγοῦντας τυράννους ἀποστρεφέσθωσαν». «Ἐνθα δὲ Λίλιανὸς λέγει ὅτι «δὲ Ἐπίκουρος ἐπήνει τὴν ἥδονήν» ὁ Κοραῆς ἐρμηνεύων τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἔννοιαν, παρατηρεῖ. «Ἡδονὴν ἔννοεῖ ὁ Ἐπίκουρος, ώς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει, οὐ τὴν ἐν ἀπολαύσει, ἀλλ' ἡνὶ Καταστηματικὴν ἥδονήν εἰώθει λέγειν, τουτέστι τὴν ἀταραξίαν τῆς ψυχῆς· προσετίθει δὲ καὶ τὴν χρυσῆν ταύτην γνώμην, καθά φησι Κάσσιος (παρὰ τῷ Κικέρωνι) ώς οὐκ ἔστιν ἥδεως ζῆν ἀγευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν». «Υποκειμένου λόγου περὶ ἐλευθερίας, ὁ Κοραῆς προθυμεῖται ἔκάστοτε ὅπως ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς φιλομαθεῖς γέους, ἐπ' ἀγαθῷ τῇ

ἀναγεννωμένης πατρίδος, ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς τυράννους. Λέγει που ὁ Αἰλιανὸς ὅτι πᾶσα ἡ Ἀσία ἐπέγιθησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ προσφιλεστάτου τῷ βασιλεῖ τῆς Περσίας εὐνούχου, Τηριδάτου. «Οἱ γὰρ δοῦλοι (ἀναφωνεῖ αὐτόθι ὁ Κοραῆς) καὶ συγήδεσθαι καὶ συμπενθεῖν τοῖς τυράννοις, οὐ μόνον ἐφ' οὓς ἀξίουν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς ἐρυθριάσειε τῶν καλῶν κακοθῶν, ἀναγκάζονται· καὶ ἔστι δὴ τοῦτο τῆς δουλείας τὸ αἴσχιστον». Οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας δὲν ἦσαν φυγόπονοι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡ φιλεργία των ἥτο χείρων καὶ αὐτῆς δκυνηρίας. «Οἱ Περσῶν βασιλεὺς ἔδαιπορῶν, ἵνα μὴ ἀλύη, φιλύριον εἶχε καὶ μαχαίριον ἵνα ξέρῃ τοῦτο· καὶ τοῦτο εἰργάζοντο αἱ βασιλέως χεῖρες. Ηὔτως γὰρ οὐκ εἶχεν οὐδὲ βιβλίον, οὐ διάγνοιαν, ἵν' ἡ σπουδαῖόν τι καὶ σεμνὸν ἀναγνώσκῃ, ηγεγναῖόν τι καὶ λόγου ἀξίου δουλεύηται». Ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Καὶ τοῦτο σοφῶς ὁ Αἰλιανός· χήτει γὰρ τῶν ἀμειψόνων οἱ ὑπὲρ τρυφῆς διερρύηχότες τύραννοι εἰς τὰ μηδενὸς ἀξία κατατρίβουσι τὸν χρόνον, καθάπερ ἔστιν ιδεῖν μέγρι δεῦρο τοὺς βραβάρους τῆς Ἀσίας δεσπότας περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδάζοντας· καὶ γὰρ αὐτῶν οἱ μὲν ὀτογλυφίδας, οἱ δ' ὀδοντογλυφίδας, εἰσὶν οἱ ατένας, καὶ ἄλλοι ἄλλα ποιοῦσι καὶ πάνυ σπουδάζοντες». Πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει ὁ Αἰλιανός. «Σωκράτης ἐλεγενότι ἡ Ἀργία ἀδελφὴ τῆς Ἐλευθερίας ἐστίν». Εἶναι ἀρά γε δυνατὸν ὅτι ὁ σοφώτατος τῶν Ἑλλήνων ἐβλασφήμησε τοιαύτην τινὰ βλασφημίαν; Η ἀργία εἶναι τῆς δουλείας μᾶλλον ἢ τῆς ἐλευθερίας ἀδελφὴ «εἴ γε ὁ μηδὲν ἐργαζόμενος, πένητος μὲν ὄν (γράφει ὁ Κοραῆς) ἐτέρῳ δουλεύειν ἀναγκασθήσεται, ὅπως ἔξει τὰ ἐπιτήδεια, η κολακεύων (ὅ δὴ καὶ τῆς κυρίως λεγομένης δουλείας αἴσχιον) ὑπ' ἄλλων διατραφήσεται· εἰ δὲ τῶν εὐπαρύφων τις καὶ πλουσίων, ὑπὸ τῆς ἄγαν τρυφῆς εἰς ἀθεμίτους ἐξοκείλας ἥδοντες, οὔτ' οὖσαν φυλάξαι, οὔτ' ἀποῦσαν ἀνακτήσασθαι τὴν ἐλευθερίαν οἷός τε· ἢ καὶ δηλούν ὅτι μηδίμης ἀμαρτίᾳ διατραφήσεται τὴν ἀνοήτῳ ταύτῃ γνώμη τὸ Σωκράτους ἐπέγραψεν ὄνομα. Τεκμήριον δὲ, καὶ γὰρ καὶ Πλάτων καὶ Ἐενοφῶν, καὶ πάντες ὅσοι περὶ Σωκράτους γεγράφασι, τὴν μὲν ἀργίαν ἔκάστοτε διασύρωντα, τὴν ἐργασίαν δὲ περὶ πολλοῦ αὐτόν τε ποιούμενον καὶ τοῖς ἄλλοις παραπομένην τὸν ἄνδρα παρατρέψωνται. Τοσοῦτον δ' ἔρχεται Σωκράτης ἀπείχε τοῦ τὴν ἀργίαν ἀδελφὴν ἐλευθερίας ἥγεισθαι, ἵστε καὶ πονηροτάτην αὐτὴν δέσποιναν (Ἐενοφ. Οἰκονομ. α. §§ 18—22) ὡνόμαζε, συνεχῶς ἐπιλέγων τὸ τοῦ Ἐπιχάρμου «τῶν πόνων πωλοῦσιν ἥμεν πάντα τὰ γάθ' οἱ θεοί», εἰ γὰρ πάντα τὰ γάθα, καὶ αὐτὸς δήπου τὸ πάντων μέγιστον ἡ ἐλευθερία πόνων ὡνιδεῖ.

οῦσα συγχάνει». Όπότε ὁ Αἰλιανὸς ίστορεῖ τι ἀξιον μιμήσεως, δὲν διαλείπει ὁ Κοραῆς καὶ τὸν Αἰλιανὸν ἐπαιγῶν καὶ τοὺς νέους παροξύνων πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἀπομίμησιν. «Σοφὸς καὶ ὁ σοφὰ ταῦτα κρίνας Αἰλιανὸς, ὅν, εἰ τοιοῦτος ἦν ἐν ἀπασι τοῖς ίστορισμένοις κριτής, οὐδὲν ᾧν ἐκώλυε δεύτερον μετὰ τὸν Χαιρωνέα τετάχθαι Πλούταρχον». Οὐ μόνον ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ ὑπομίμησι καὶ διατριβαῖς ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τῶν ἐν τῇ ἀρχαὶ ἐλληνικῇ γεγραμμένων σημειώσεων προαισθάνεται καὶ προαγγέλλει ὁ Κοραῆς τὴν προσεγγῆ τῆς Ἑλλάδος ἀναβίωσιν. "Ἐνθα ὁ Νικόλαος ὁ Δειμασκηνὸς γράφει ὅτι «Βοιωτῶν ἔνιοι τοὺς χρέος οὐκ ἀποδιδόντας εἰς ἀγορὰν ἀγοντες καθίσαι κελεύουσιν, εἴτα κόρινον ἐπιβάλλουσιν αὐτοῖς· ὃς δ' αὐτοῖς γίνεται, διτιμος γίνεται» — σημειοῦται ὁ Κοραῆς. «Ἀστεία ἡ παρὰ Βοιωτοῖς κοφίνωσις αὕτη· εἴη δ' αὐτὸν καὶ μιμήσεως ἀξία, ὅτ' αὖ ἐγγένηται νέους γόμων εἰσηγήσασθαι τῇ Ἑλλάδι· ἐγγεγήσεται δὲ οὐκ εἰς μακράν». Χωρὶς ὑποστολῆς καταχρίνει καὶ τὰ περὶ τὴν φράσιν καὶ τὴν σύνταξιν ἀμαρτήματα, εἰς δὲ περιπτίπτει ἔστιν ὅτε λατινίζων μᾶλλον ἢ ἀκριβηῶς ἐλληνίζων ὁ ρώματος τὸ γένος συγγραφεύει. Τὴν φράσιν «σὺν τῇ ἀνωτάτῳ σπουδῇ» εἰκότως εύρισκει πάνυ κακότηλον· «ἀγήρ μὲν γὰρ Ἀττικὸς, ἢ γοῦν Ἑλλην, εἶπεν ᾧν ίσως «συντονωτάτῃ σπουδῇ»· ὁ δ' Αἰλιανὸς, οὐδὲν ἐν αὐτῷ τῷ Ἀττικίζειν τὸ Ρωμαῖος εἶναι δυνάμενος ἀποχρύψασθαι, εἰς τὸ «ἀνωτάτῳ» (ἢ ἀνωτάτην) σπουδὴν μεθηρμήνευσε τὸ τῆς πατρὸς φωνῆς sumptum studium· καὶ οὐ θαυμαστὸν, «τὸ γὰρ ἀποστῆναι χαλεπὸν φύσεος, τὸν ἔχει τις ἀεὶ» καθά πού τις ἔφη τῶν Κωμικῶν». Τὴν αἰλιανειον φράσιν «δρθαλμῶν δρηγυρίων» σφόδρα ἀποστέργει ὁ Κοραῆς, λέγων «σοφιστικῶς καὶ κακοκήλως τὸ δρθαλμῶν πανήγυρις» ἀντὶ τοῦ «δρθαλμῶν τέρψις»· καὶ οὐ θαυμαστὸν, ἐπεὶ καὶ εὐθὺς ἀρχόμενος τοῦ λόγου φραστικὴν δύναμιν ἐπιδείξασθαι μᾶλλα σοβαρῶς ἐπηγγείλατο. "Ετέραν τοῦ Αἰλιανοῦ φράσιν «ἀνθρώπῳ δρμοῖα, τὰ κατόπισθεν δὲ ἵππου» ἀποδοκιμάζει ὁ Κοραῆς ὡς ὑπολατινίζουσαν· «Ὥφειλεν εἰπεῖν «ἵππῳ» ὡς εἴρηκεν «ἀνθρώπῳ»· ἀλλὰ ρωμαῖσαι προείλετο ἐνταῦθα δ 'Ρωμαῖος Αἰλιανός· παρ' ἐκείνοις γὰρ τὸ similis (ὅπερ ἔστιν δμοιος) ἢ πλείων χρῆσις γενικῇ συντάσσει». Οὐχὶ δλιγάκις διορθοῖ ὁ Κοραῆς τὴν δεῖνα καὶ δεῖνα ἀδόκιμον φράσιν, ἐπαγόμενος «ἐλληνικῶτερον ἀν γράφοις διδεῖ» καὶ «γραπτέον, εἰ μὴ βούλοισι λοιποίειν, «οὐκ ἦν δὲ φιλοδοξίᾳ» ἢ «οὐκ ἀν δὲ εἴη φιλοδοξία» (ἀντὶ τοῦ παρ' Αἰλιανῷ «οὐκ ἀν δὲ ἦν φιλοδοξία»).. "Οπου τὸ μὲν γόμων κατοῦ χωρίου ἔχει καλῶς, ἢ δὲ σύνταξις χωλαίνει, «ἢ μὲν διάνοια χρηστή

(σημειούται ὁ Κοραῆς) ἡ δὲ σύνταξις συγκεχυμένη καὶ κακόζηλος, καὶ οἵα ἐλέγχειν τὸν Αἴλιανὸν μὴ γεγονότα τῆς μοίρας τῶν ὥτα πεπαιδευμένα ἔχόντων». Ὁ Αἴλιανὸς εἶναι, ὡς ἐλέχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εὐεπίφορος πρὸς τὰς ἀντιπτώσεις, τὰς ἀκυρολογίας καὶ τὰς κακοζήλους ἐναλλαγάς· ὁ Κοραῆς ὑποθῆλων τὰ πταίσματα, παρατηρεῖ που ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον ὅτι ὁ ῥῷμ.αῖος σοφιστὴς εἶναι ἀξιος συγγνώμης εἰ ὑπολατινίζει, ἀφ' οὗ ἀλλοι πολλοὶ σύγχρονοι ἔκεινῳ Ἐλληνες συγγραφεῖς φωρῶνται πληρμελῶς Ἐλληνίζοντες. Πολλὰ χωρία τῆς Ποικίλης Ἰστορίας ἀποκατέστησεν εὐστόχως, δλως ἀγγοῶν ὅτι ἀλλοι πρότερον κριτικοὶ τὰς αὐτὰς ἐπειθίσαντο διορθώσεις. Τὸ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς Ποικίλης Ἰστορίας «τὸ δὲ ἄρα πάγη καὶ οίονεὶ κύρτος ἐστὶ τοῖς ἐμπίπτουσι» μετεσκεύασεν ὁ Κοραῆς γράψας «τὸ δὲ ἀρχήνιον πάγη κλ.». Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο εἴκασε πρὸ τοῦ Κοραῆ ὀλλαγδός τις κριτικὸς ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Ῥηνοπεραίᾳ Ἀκαδημίᾳς τῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν. Ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς τοῦ Ἡλιοδώρου παρήγει γὰ τραπῆ ἢ παρ' Αἴλιανῷ ἀδιανόητος γραφή «παῖςων» εἰς τὸ «περσίζων». Καλὴ μὲν ἡ τροπὴ, ἀλλ' ἔλαθε τότε τὸν Κοραῆν ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἔτερος κριτικὸς τὴν αὐτὴν προείκασε διόρθωσιν. Ἐν ταῖς σημ.ιώσεσιν ἐκάθηρε πρὸς τούτοις ὁ Κοραῆς λελωβημένα χωρία διαφόρων Ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, Ἀναχρέοντος, Ἀριστοφάνους, Εὐριπίδου, Σοφοκλέους, Ἡροδότου, Ξενοφῶντος, Ἀριστοτέλους, Λουκιανοῦ, Ἀθηναίου κλ. Δύο δὲ τρεῖς πάντας ἐπιτυχεῖς διορθώσεις τοῦ Κοραῆ εἰς τὰς συγειλεγμένας ὑπὲ τοῦ Ζηγοβίου παροιμίας ἀπεδέξαντο καὶ οἱ ἐν Γοτίγγη τῷ 1839—1851 ἐκδόντες τοὺς "Ἐλληνας Παροιμιογράφους.

Ως εὐοιώνιστον προανάκρουσμα τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης» οἱ ἐν Εὐρώπῃ σοφοὶ προσηγόρευσαν τὸν «Πρόδρομον» μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ μεγίστης σπουδῆς. Τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ, γνωστὸν ἦδη τοῖς πᾶσι διὰ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου, κατέστη προσφιλέστατης τοῖς κριτικοῖς καὶ μάλα σεβαστὸν, συγκατέστη δὲ οὐ μικρᾶς τιμῆς καὶ δόξης πρόξενον πρὸς τὸ ἀναξίως δυσφημούμενον γένος. Οἱ κορυφαῖοι τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ φιλολόγων ἔνειμαν παραχρῆμα μεγίστην ἀξίαν εἰς τὴν φιλολογικὴν τοῦ Κοραῆ ἐπιχείρησιν. Πρῶτος ὁ Boissonade κατεχώρισεν εἰς τὸ Journal de l' Empire τῆς 8 φεβρουαρίου 1806 μακρὰν περὶ τοῦ «Προδρόμου» κριτικὴν πραγματείαν, αἵσια ἐντεῦθεν προοιωνιζόμενος περὶ τῆς πνευματικῆς τῶν 'Ἐλλήνων παλιγγενεσίας. «Οἱ "Ἐλληνες (ἔγραφεν) ποιῶνται